

WAT NA HET CORONATIJDPERK?

Arthur Vanempten

De vraag ligt op ieders lippen: hoe ziet de wereld er morgen uit? We kunnen proberen om zo snel mogelijk terug te gaan naar het 'normale' en dan in dezelfde diepgetrokken sporen van voor de crisis belanden. Of we keren niet terug naar dat 'normaal', omdat 'dat normaal' juist het probleem was. Een kwakkelende economie die de draagkracht van de planeet aantast, en een samenleving waarin de ongelijkheid toeneemt en het aantal verliezers stijgt, is dat 'het normale'?

Biedt deze crisis kansen op een grote sprong vooruit? Om een economie uit te bouwen die niet losdraait van het ecosysteem, die de rechtmatige behoeften van de mens en de noden van de natuur als uitgangspunt neemt? Het antwoord op de vraag, wat na corona? zal geen uitkomst van een blind mechanisme zijn, maar het resultaat van een gevoerd beleid, van gemaakte keuzes en ideeën waarop dat beleid en die keuzes steunen. Ideeën die de weergave zijn van een opvatting over mens en maatschappij. Het antwoord is de uitkomst van een ideeënstrijd! Welke ideeën zullen het halen? Niet terugkeren naar 'dat normaal', dat kan met volgende acht stappen die leiden tot structurele hervormingen.

DE DOELSTELLINGEN VAN DE ECONOMIE HERZIEN

We moeten een economie uitbouwen die de rechtmatige behoeften van de mens en de noden van de natuur als uitgangspunt neemt. Zo'n economie houdt rekening met de waarden geformuleerd in de grondwet van democratische staten, nl. menselijke waardigheid, solidariteit, ecologische duurzaamheid, rechtvaardigheid en democratie. Die waarden zijn de vijf criteria om de efficiëntie van ons economisch systeem te beoordelen.

Zij die geloven dat het anders kan, stellen 'delen' tegenover eigenbelang. Ze stellen 'leven met genoeg' tegenover het maximaliseren van inkomen en bezit en 'samenwerken' tegenover concurrentie en competitie. De coronacrisis toont de noodzaak van samenwerking.

DE ECHTE MENSELIJKE NATUUR IN ERE HERSTELLEN

Zij die geloven dat het anders kan, stellen 'delen' tegenover eigenbelang. Ze stellen 'leven met genoeg' tegenover het maximaliseren van inkomen en bezit en 'samenwerken' tegenover concurrentie en competitie. De coronacrisis toont de noodzaak van samenwerking. Enkel samenwerking tussen wetenschappers wereldwijd, wetenschappers die meteen de onderzoeksresultaten vrijgeven en kennis delen over de hele wereld, biedt kansen om een oplossing te vinden. De nood aan

samenwerking laat zich ook tussen staten onderling voelen. Als landen op de knieën gedwongen worden en hun burgers zien sterven, komt het keihard aan wanneer de internationale gemeenschap en de buurlanden niet bereid zijn te helpen. Maar ook landen waar de epidemie achter de rug is, worden er beter van als weer andere landen de ziekte onder controle krijgen. Dan kunnen ze opnieuw producten bij hen kopen.

ALLE BELANGRIJKE EN RELEVANTE ELEMENTEN OPNEMEN IN DE ECONOMISCHE REDENERING

De huidige economische redenering houdt geen rekening met heel wat belangrijke factoren. Denk aan zelfvoorziening, bijvoorbeeld huishoudelijke arbeid: die telt niet mee. Gemeenschappelijke bezit, gemeen goed, past niet in de economische logica en kan dus het best verkocht, geprivatiseerd, worden. Een toekomstig vaccin tegen corona, tot stand gekomen door samenwerking wereldwijd, zou best een gemeen goed zijn: een goed geproduceerd door zoveel mogelijk ondernemingen en toegankelijk voor iedereen die het nodig heeft. De maatschappij bestaat niet (dixit Margaret Thatcher), alleen het individu speelt een rol. De aarde is onuitputtelijk, zodat je kunt pakken wat je wilt. Machtsverhoudingen zijn irrelevant en daar hebben we het beter niet over. De aantasting van het ecosysteem en menselijke waardigheid worden niet opgenomen in de kosten. Ze worden beschouwd als 'externe factoren', terwijl het essentiële elementen zijn voor het economisch gebeuren. Zorgsector, openbare dienstverlening, onderwijs

en cultuur vormen het hart van de economie maar worden behandeld als niet 'productief', als een 'last', die zo veel mogelijk moet verminderen. Al die elementen opnemen in de economische redenering vraagt om structurele hervorming en een systeemverandering.

GOED COÖRDINEREN

De werking van de economie steunt op individuele beslissingen. Via welke mechanismen monden die beslissingen uit in een werkbaar, gecoördineerd geheel? De twee uitersten zijn de coördinatie overlaten aan de markt (de 'onzichtbare hand') of centraal geleid door de overheid. Daartussen liggen de groepen en organisaties uit het middenveld, de zogenaamde civiele maatschappij.

De vraag is: wie doet wat? Het antwoord moet komen uit een breed gevoerde maatschappelijke discussie. Die discussie wordt niet of weinig gevoerd. Ondertussen worden keuzes gemaakt en maatregelen genomen die gaan in de richting van de markt. Die markt faalt. Ze kan het recht op universele toegang tot zorg, openbare dienstverlening, onderwijs en cultuur, niet garanderen. Kijk naar de Verenigde Staten waar gezondheidszorg sterk aan de markt is overgelaten. De coronacrisis toont aan hoe dramatisch dat is. De markt biedt geen ruimte voor een preventief gezondheidsbeleid. Onderzoek opgestart in Verenigde Staten om een vaccin te vinden n.a.v. SARS in 2003, werd stopgezet omdat het niet winstgevend was. Daarvoor wordt nu de tol betaald met vele doden en een economie die plat ligt. De private gezondheidszorg in de Verenigde Staten kost tweemaal zoveel per inwoner als in andere ontwikkelde landen. Bovendien hebben veel miljoenen Amerikanen geen ziekteverzekering en belanden velen van hen vandaag in de armoede als gevolg van hun werkloosheid. Ook onze Europese gezondheidszorg kampt al tientallen jaren met bezuinigingen, privatisering en vermarkting. De gevolgen van de besparingen waren in deze coronacrisis duidelijk voelbaar, onder meer in een tekort aan personeel en materiaal.

De slinger is te ver doorgeslagen in de richting van de markt. Zelfs de gevestigde orde moet vandaag schoorvoetend toegeven dat de markt faalt en dat essentiële noden collectief aangepakt moeten worden, zeker wat de

gezondheidszorg en andere sociale diensten betreft. Door die collectieve aanpak kunnen we van de diensten een hefboom maken voor een systeemverandering.

Onze economie evolueert naar een diensteneconomie. Diensten zijn, volgens hun aandeel in de productie en tewerkstelling, de belangrijkste sector in de economie en in de samenleving. Het is DE expansieve sector. De kapitalistische productiewijze kan niet verder uitbreiden zonder de diensten erin op te nemen. In onze welvaartstaat is een groot deel van de productie van de diensten onttrokken aan de markt. Denk aan zorg, cultuur, onderwijs. Dat wil niet zeggen dat alles in handen van de staat is (etatisme). De uitbouw van de zorgsector, van onderwijs en cultuur in ons land is een lappendeken van veel initiatieven – non-profitorganisaties (waaronder ook burgerinitiatieven) naast de overheid maar voor het grootste deel door haar gefinancierd. Zorg, cultuur en onderwijs worden belangrijker naarmate het inkomen in een land stijgt. Als de overheid en de non-profitorganisaties die sectoren in handen houden en hun aandeel uitbreiden, wordt een steeds groter deel van de economie onttrokken aan de markt en aan de kapitalistische logica. Een alternatief maatschappijmodel zou dichtbij zijn als we de semipublieke sector (voornamelijk non-profitorganisaties) en de publieke sector aan de kapitalistische marktlogica onttrekken en omvormen tot democratisch, door de gemeenschap beheerd goed (een gemeen goed). Daarom moeten we het vermarkten van de overheids- en non-profitdiensten een halt toeroepen.

DELEN EN HERVERDELEN CENTRAAL STELLEN

De periode na de Tweede Wereldoorlog, de tijd van de welvaartsstaat, werd gekenmerkt door een dalende inkomensongelijkheid. Vanaf de jaren tachtig, bij de opkomst en bloei van het neoliberalisme, nam de ongelijkheid toe. Dat leidde tot een grote groep verliezers en veel onbehagen. Maar het kan anders, wanneer we het bezit en de rijkdom democratiseren en herverdelen en de gecreëerde waarde eerlijk verdelen. Er is een sterke band tussen deze crisis en de ongelijkheid en armoede. De coronacrisis treft de groepen op de onderste treden van de inkomensladder het sterkst. De genomen steunmaatregelen gaan voor het grootste deel aan hun deur voorbij. De manier waarop onze overheid grote ondernemingen steunt tijdens deze crisis is een

keuze die gevolgen heeft voor de verdeling en herverdeling. Je kan niet de winsten uit de voorbije jaren privatiseren en de verliezen vandaag laten betalen door de overheid.

De maatregelen om de gevolgen van de crisis, met name de grote schuldenberg van de overheid, te bestrijden, bepalen de verdeling en herverdeling in de toekomst. We formuleren enkele mogelijke maatregelen:

- Om de inzet en arbeid van de 'helden', die vandaag in de frontlijn staan, te waarderen, moet de inkomensvorming in de samenleving anders gebeuren.
- Besparingen op publieke voorzieningen, zoals de gezondheidszorg, lijken nu haast ondenkbaar. Zullen ze, als het virus verdwenen is, nog zo ondenkbaar zijn?
- Vandaag wordt de sociale zekerheid (tijdelijke werkloosheidsuitkeringen) bejubeld en gezien als een buffer die de gevolgen van de crisis beperkt. Zal men morgen die sociale zekerheid voldoende financieren en verder versterken en uitbreiden, bijvoorbeeld met een Europees systeem van sociale zekerheid?
- Levert deze globale crisis het draagvlak om de fiscale rechtvaardigheid echt te organiseren op nationaal en internationaal gebied? Komt er een vermogensbelasting? Zal de progressiviteit in de personenbelasting toe- of afnemen? Komt er een correcte belasting op de winsten van de multinationale ondernemingen? Krijgt de ecobelasting (een koolstofheffing) een groter gewicht? Houdt de ecobelasting rekening met de effecten op de herverdeling?
- Het probleem van drastische besparingen in de sociale uitgaven kan ten dele voorkomen worden door de schulden van overheden rechtstreeks te financieren door geldschepping. Dat wil zeggen dat de centrale banken gewoon geld creëren uit het niets. De staten hoeven dat geld ook niet terug te betalen. Dan zijn besparingen die de zwakste groepen het sterkst treffen niet nodig.

Onze economie evolueert naar een diensteneconomie. Diensten zijn, volgens hun aandeel in de productie en tewerkstelling, de belangrijkste sector in de economie en in de samenleving. Het is DE expansieve sector. De kapitalistische productiewijze kan niet verder uitbreiden zonder de diensten erin op te nemen.

GREEN NEW DEAL

De Green New Deal zorgt voor een economie die, zoals hierboven beschreven, steunt op delen en herverdelen, maar die bovendien de draagkracht van de aarde niet overstijgt. Een Green New Deal om te komen tot een duurzame samenleving is gebaseerd op een sociale en een ecologische pijler. Bij structurele hervormingen zal meer dan ooit de aandacht naar de aarde gaan. Zo brengen we de economie terug naar haar essentie: ten dienste van de ontplooiing van iedere mens, binnen de grenzen van de planeet. Ze vereist een offensieve politiek, zodat kapitaal ter beschikking komt voor die doelstelling.

GELDSTROMEN CONTROLEREN

Zolang we de onzichtbare geldstromen niet veranderen, is er geen hoop voor een andere economie of samenleving. De wereld veranderen, kan niet zonder de geldstromen te controleren. Het kan! We kunnen – naar het voorbeeld van de New Deal van de Amerikaanse president Roosevelt in de jaren dertig – de overheid aan het stuur zetten van het financiële systeem en de geldstromen. Hij hervormde het financieel systeem, trok de controle over de geldstromen weg bij Wall Street en legde ze bij de overheid. Roosevelt heeft getoond dat je met politieke wil de financiële wereld aan banden kunt leggen. Het vergt alleen de moed om te zeggen: ‘Als je overheidssteun wilt, als je wilt dat belastingbetalers je uit een crisis trekken, zal dat gebeuren onder de voorwaarde dat jij voor het land werkt, in plaats van omgekeerd.’

Als we onze economieën weerbaarder willen maken, moeten we het financiële systeem hervormen en democratiseren, moeten we nadenken over de rol van het geld, over de wijze waarop geld gecreëerd wordt en over de plaats van de rente. Het kan, maar zal het ook gebeuren? Zal de politieke wil er zijn? Zullen beleidsvoerders niet langer meer geloven in de dogma's van het neoliberalisme? Zullen de staten die door fiscale concurrentie profiteren van het financieel systeem (fiscale paradijzen) de besluitvorming niet meer domineren? Een groter deel van de bevolking hangt af van de beurs, voor haar pensioen (pensioenfondsen en pensioensparen) of voor haar inkomen (volkskapitalisme d.w.z. meer aandelen in het bezit van het grote publiek). Zal daardoor het draagvlak voor die noodzakelijke hervormingen niet slinken?

ANDERE GLOBALISERING

De coronacrisis doet veel vragen rijzen over de globalisering. De kern van de discussie is niet de globalisering – het één worden van de wereld – als dusdanig, maar de globalisering van een economisch en politiek systeem, namelijk van het op neoliberale leest geschoeide kapitalisme. In een globalisering die in wezen een financiële globalisering is, bereiken de baten slechts enkelen, terwijl een grote groep van verliezers de lasten ervan dragen. We gaan voor een betere versie van de globalisering waarin de solidariteit centraal staat. Solidariteit is het ordewoord, en die mag nooit meer in lockdown gaan of in haar kot blijven.

De betere versie van globalisering zal het geglobaliseerd, economisch en financieel systeem ombuigen. Het systeem dat de wereld de voorbije dertig jaar geregeerd heeft, moet weg. Dat mag wel geen aanleiding zijn om te gaan voor deglobalisering. De globalisering van een sociaal en duurzaam economisch systeem zal aanleiding geven tot deglobalisering van een aantal activiteiten. Heel wat globalisering die we vandaag kennen, is immers niet duurzaam en zal moeten verdwijnen in een meer gepland, duurzaam en rechtvaardig mondiaal productiesysteem. Denk aan de kapitaalstromen die niet nuttig zijn en alleen ten goede komen aan een kleine financiële elite en aandeelhouders. Die moeten stoppen. Het gaat ook om kapitaalstromen die bedrijven en vermogenden gebruiken om hun winsten en vermogens verborgen te houden in belastingparadijzen. Of nog. Als morgen de milieukosten van het transport in rekening worden gebracht, zal de goederenhandel onvermijdelijk gedeeltelijk inkrimpen en zich beperken tot meer noodzakelijke goederenstromen. Als gevolg daarvan zal de goederenproductie voor een deel deglobaliseren.

Acht stappen! Mocht er na de coronacrisis nog genoeg spierkracht overblijven om deze of andere grote stappen te zetten in de richting van een sociale en duurzame samenleving.